

УДК 341.232

Дунас О.І.*

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

В статті зроблено спробу розкрити правосуб'єктність Європейського центрального банку, як наднаціонального інституту Європейського Союзу. З огляду на це, схарактеризовано особливості специфіки користування привілеїв та імунітетів ЄЦБ. Здійснено аналіз договірної правоздатності даної кредитної установи, в тому числі з урахуванням критеріїв відповідальності за вчинені дії.

Ключові слова: поняття правосуб'єктності, Європейський центральний банк, наднаціональна кредитна установа ЄС, привілеї та імунітети ЄЦБ, договірної правоздатності ЄЦБ, відповідальність ЄЦБ.

The juridical personality of the European Central Bank has been interpreted in the present article. In this context certain peculiarities of the privileges and immunities being in use within the ECB system have been defined, and the present loan institution's contractual capacity has been analyzed taking into account, inter alia, the criteria of liability for the acts performed.

Keywords: concept of juridical personality, European Central Bank, the EU's supranational loan institution, privileges and immunities of the ECB, the ECB's contractual capacity, the ECB's liability.

В статье сделано попытку раскрыть правосубъектность Европейского центрального банка как наднационального института Европейского Союза. В этом контексте были охарактеризованы особенности использования привилегий и иммунитетов в системе ЕЦБ, а также проведен анализ договорной правомочности данного кредитного учреждения, в том числе с учетом критериев ответственности за совершенные действия.

Ключевые слова: понятие правосубъектности, Европейский центральный банк, наднациональное кредитное учреждение ЕС, привилегии и иммунитеты ЕЦБ, договорная правомочность ЕЦБ, ответственность ЕЦБ.

У системі сучасного європейського права *поняття правосуб'єктності* посідає центральне місце і при цьому виступає якісною характеристикою суб'єкта європейського права. Подібний органічний зв'язок між правосуб'єктністю та суб'єктом європейського права диктує необхідність здійснення аналізу правосуб'єктності такого кредитного інституту, як Європейський центральний банк (ЄЦБ) та із урахуванням того факту, що особливості європейського права як особливої системи права безпосередньо визначатимуть специфіку цього поняття.

Станом на сьогоднішній день праці наступних науковців стосувалися теоретичного

* кандидат юридичних наук, доцент кафедри європейського права Львівського національного університету імені Івана Франка.

дослідження даної теми Ю. Бисага, О. Костюченко, Б. Криволапов, П. Біленчук, Є. Прокopenко, Є. Хоровський, П. Мельник, Л. Тарангул, М. Старинський, Н. Єрпілева, Л. Ентін, Л. Куалья, Є. Детлев, У. Староске, О. Штегер, А. Линников, Г. Тункін, Н. Ушаков, Є. Шибаєва та М. Поточний.

У контексті запропонованої статті було поставлено наступні завдання:

1. Спрямувати увагу на аналіз загальних особливостей правосуб'єктності ЄЦБ;
2. Проаналізувати специфіку користування ЄЦБ та посадовими особами привілеями та імунітетами;
3. Провести порівняльний аналіз відповідних положень установчих актів ЄЦБ та первинного законодавства ЄС щодо даної кредитної установи.

З метою кращого теоретичного обґрунтування правового статусу ЄЦБ, на наш погляд, доцільно з'ясувати значення поняття «*правосуб'єктність*», запозичені правом із загальної теорії держави і права, тому у загальних рисах розглянути сучасні підходи до розуміння правосуб'єктності у національному праві. Під *правосуб'єктністю* дослідники розуміють *передбачену нормами права здатність бути учасником правовідносин*. Крім цього, відзначається, що правосуб'єктність є складною юридичною властивістю [1, с. 353-354]. Досить подібне визначення правосуб'єктності за своїм наповненням пропонує Юридичний словник: «*Правосуб'єктність – це визнана державою в законодавстві здатність індивідів та їхніх організацій бути суб'єктами права, учасниками правовідносин*» [2, с. 593]. У контексті поданого визначення слід наголосити, що у міжнародному праві поняття суб'єкт права і суб'єкт правовідносин не завжди співпадають [3, с. 12]. Більше того, у рамках системи міжнародного права не кожен носій прав та обов'язків одночасно виступає їх сувереном, творцем норм права, а також гарантом їх дотримання. Згодом, Юридичний енциклопедичний словник, а також підручник Цивільного права України не подають визначення правосуб'єктності, а розкривають її зміст через поняття правоздатності та дієздатності. Так, згідно зі ст. 9 Протокол про Статут ЄСЦБ та ЄЦБ (Статут ЄСЦБ) користується в кожній державі-члені найширшою правоздатністю та дієздатністю, наданою законодавством певної держави юридичним особам [4, с. 233], що також впливає зі ст.335 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) [5, с. 193].

З огляду на це, що Європейський центральний банк (ЄЦБ) є наднаціональним інститутом Європейського Союзу та структурною одиницею Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ), розглянемо правосуб'єктність ЄЦБ через призму його прав та обов'язків. Так, відповідно до ч.3 ст. 282 Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) ЄЦБ є суб'єктом права [5, с. 193].

Таким чином, правоздатність, дієздатність та деліктоздатність ЄЦБ визначаються Договором про ЄС(ДЄС) та Договором про функціонування ЄС (ДФЄС), Протокол про Статут ЄСЦБ та ЄЦБ (Статут ЄСЦБ), Протокол про привілеї та імунітети Європейських спільнот та директивами ЄС в сфері банківської діяльності кредитних установ.

З метою кращого теоретичного обґрунтування привілеїв та імунітетів ЄЦБ, на наш погляд, доцільно з'ясувати значення цих термінів та функціональне призначення привілеїв та імунітетів: імунітети стосуються вилучення з-під юрисдикції держави перебування, а привілеї – певних пільг та переваг, які надаються державою перебування. Характеризуючи загальні особливості привілеїв та імунітетів ЄЦБ необхідно зауважити, що до первинних джерел їх визначення слід віднести установчі акти, за допомогою яких встановлюється їх організаційно-правова єдність.

З огляду на це слід зазначити, що для привілеїв та імунітетів ЄЦБ характерним є їх договірний характер, що на практиці, як правило, закріплюється шляхом укладення відпо-

відних додаткових угод щодо об'єму привілеїв та імунітетів. Разом з цим, договірний характер привілеїв та імунітетів ЄЦБ та їх посадових осіб також забезпечується за допомогою механізму їх імплементації у внутрішнє законодавство держав-членів ЄС. Таким чином, нормативно-правовій регламентації привілеїв та імунітетів ЄЦБ та його посадових осіб властивий дворівневий ступень: зовнішній (положення первинного законодавства ЄС та установчих актів) та національний (акти внутрішнього законодавства держав-членів). Серед типових особливостей привілеїв та імунітетів ЄЦБ необхідно відзначити їх закріплення у розгорнутому вигляді у статутному акті.

Наступну особливість є те, що з положеннями ст. 39 Статуту ЄСЦБ [6, с. 246] ЄЦБ на території держав-членів користується такими привілеями та імунітетами, які необхідні для виконання своїх завдань згідно з положеннями, встановленими у Протоколі про імунітети та привілеї Європейських Союзу.

Згідно з п. 2 ст. 22 Протоколу про привілеї та імунітети Європейського Союзу ЄЦБ **звільняється від будь-яких форм оподаткування** або стягнень подібного характеру у випадку будь-якого збільшення його капіталу та від усіх, пов'язаних з цим, різних формальностей у державі розташування ЄЦБ [7, с. 272].

А також важливе місце у системі привілеїв ЄЦБ посідають **привілеї у сфері оподаткування**, згідно зі Статутом ЄСЦБ діяльність ЄЦБ та його підрозділів не обкладається податком з обороту [7, с. 272].

Імунітет архівів також отримав своє нормативно-правове закріплення у вигляді відповідних положень в установчих актів ЄЦБ. Мета цього імунітету полягає у забезпеченні недоторканості архівів, а в інших випадках – не лише архівів, а й документів ЄЦБ, які знаходяться у його володінні (що додатково передбачено Конвенцією 1947 р., а також первинним законодавством ЄС та установчими актами ЄЦБ).

Окрім цього, також, згідно положень Протоколу про привілеї та імунітети ЄС безпосередньо, Європейський Союз, а тому і установи Європейського Союзу, користуються **імунітетом від недоторканістю приміщень** на територіях держав-членів, в яких розташована установа – ЄЦБ. Відповідно до цього імунітету приміщення не піддаються обшуку, реквізиції, конфіскації або експропріації. Також варто зазначити, що Європейський союз та відповідно установи Європейського Союзу користуються привілеями щодо обмежень та заборон на експорт предметів, які є необхідними для здійснення діяльності установою ЄЦБ та забезпечення виконання визначених завдань.

Одним із наступних імунітетів ЄЦБ є **імунітет майна та активів**, оскільки ЄЦБ є повноцінний суб'єкт права та юридична особа, що може набувати рухоме та нерухоме майно, а також розпоряджатись цим майном.

Серед імунітетів ЄЦБ, передусім, необхідно виокремити **імунітет від юрисдикції** або **судовий імунітет**, який, з одного боку, забезпечує недоторканість майна та активів ЄЦБ, а з іншого – встановлює формалізовані підстави для ЄЦБ як сторони судового позову. Адже, ЄЦБ може бути стороною в судовому процесі, що закріплено ч. 1 ст. 9 Статуту ЄСЦБ [6, с. 246].

Також, ЄЦБ має виключне право на **привілеї щодо емісії банкнот євро** в Європейському Союзі відповідно до ч. 3 ст. 282 ДФЄС. Такі банкноти можуть емітувати Європейський центральний банк та національні центральні банки. Лише банкноти, що емітовані Європейським центральним банком та національними центральними банками, мають статус законного платіжного засобу в Союзі [5, с. 103].

Забезпеченню ефективної діяльності ЄЦБ сприяють також **привілеї щодо забезпечення офіційних зносин**. ЄЦБ наділений повноваженнями по ухваленню рішень про

участь Банку в міжнародних фінансових (кредитних) організаціях та монетарних установах. Причому, відповідно до Статуту, національні центральні банки можуть брати участь у міжнародних фінансових організаціях лише одержавши схвалення ЄЦБ відповідно до положень про міжнародну співпрацю ст. 6 Статуту ЄСЦБ [4, с. 233].

Поряд із цим, на наше погляд, ЄЦБ наділений правом надавати рекомендації та висновки відповідно до ст.132 ДФЄС та згідно з ч. 2 цієї ж статті ЄЦБ може прийняти рішення про опублікування своїх рішень, рекомендацій та висновків.

Також із ЄЦБ проводяться консультації відповідно до будь-яких запропонованих актів Союзу у сферах компетенції ЄЦБ та національними органами влади щодо проекту законодавчого положення в сферах компетенції ЄЦБ, проте в межах та за умов встановлених Радою згідно з процедурою, передбаченою ч. 4 ст. 129 Договору про функціонування ЄС [5, с. 102].

Також ЄЦБ може надавати висновки установам, органам, службам та агенціям Союзу або національним органам влади з питань, що належать до сфер його компетенції.

Згодом висвітлюється така особливість ЄЦБ, як право накладати штрафи або пеню на суб'єктів господарювання за недотримання зобов'язань, що впливають з його регламентів та рішень, що свідчить про обов'язковість регламентів та рішень ЄЦБ в межах Європейського Союзу.

У межах сфер, що входять до його відповідальності, Європейський центральний банк проводить консультації щодо всіх запропонованих актів Союзу та всіх пропозицій щодо регулювання на національному рівні та може надавати свої висновки [5, с. 167].

З метою всебічного розгляду ЄЦБ надаються рекомендації і консультації Раді, Європейській Комісії і компетентним органам влади держав-членів ЄС щодо сфер дії й здійснення законодавства Союзу, що стосується розумного контролю над діяльністю кредитних установ і стабільністю фінансової системи в межах ЄС для забезпечення завдань ЄСЦБ.

Незважаючи на те, що ЄЦБ має статус незалежного наднаціонального інституту, ЄЦБ щороку направляє звіт про діяльність ЄСЦБ та про монетарну політику попереднього року та поточного року до Європейського Парламенту, Ради, та Європейської Комісії, а також Європейської Ради відповідно до ч. 3 ст. 284 ДФЄС. Цей річний звіт Європейському Парламенту та Раді представляє Голова ЄЦБ, перші відповідно на підставі цього звіту можуть провести загальне обговорення. Голову Європейського центрального банку та інших членів Правління на запит Європейського Парламенту або за їхньої власною ініціативою можуть заслуховувати компетентні комітети Європейського Парламенту [5, с. 168]. Зокрема, до обов'язків ЄЦБ входить оприлюднення доповідей про діяльність ЄСЦБ хоча б щоквартально та фінансовий консолідований звіт щотижня.

Розглядаючи правосуб'єктність ЄЦБ необхідно зазначити, що ЄЦБ як суб'єкт права несе відповідальність за вчинені дії та може бути стороною в судовому процесі відповідно до ст. 9 Статуту ЄСЦБ. Таким чином, деліктоздатність ЄЦБ закріплена в ст. 35 Статуту ЄСЦБ [6, с. 245] та ст. 340 ДФЄС, де визначено режим відповідальності, що поширюється на ЄЦБ. Дії чи бездіяльність ЄЦБ відкриті для перегляду або тлумачення Судом Європейського Союзу.

Варто зазначити, що окрему відповідальність також несуть члени інститутів та установ ЄС, зокрема, і члени ЄЦБ. Відповідно до ст. 339 ДФЄС: «Члени установ Європейського Союзу, члени комітетів, посадовці та інші службовці Союзу зобов'язані, навіть після припинення виконання своїх обов'язків, не розголошувати інформацію, що за своєю природою охоплюється зобов'язанням щодо професійної таємниці, зокрема інформації про суб'єктів господарювання, їхні ділові стосунки або складові їхніх витрат» [5, с. 193].

Цікавий підхід стосовно визначення договірної правоздатності так, відповідно до ст. 340 ДФЄС договірна відповідальність ЄС регулюється правом, що застосовується до відповідного контракту. Позадовірна відповідальність передбачає відшкодування відповідно до загальних принципів, які є спільними та загальними для законодавств держав-членів ЄС всіх збитків, завданих установами та службовцями під час виконання професійних обов'язків. Тому ЄЦБ згідно з цими загальними принципами, зобов'язаний відшкодувати всі збитки, завдані ним або чи його службовцями під час виконання їхніх службових обов'язків [5, с. 193].

Правопорушення окремих службовців веде до особистої відповідальності службовців перед ЄС. Така відповідальність регулюється положеннями, зазначеними в Умовах працевлаштування службовців відповідно до положень ст. 340 Договору про функціонування ЄС. Умови працевлаштування персоналу ЄЦБ встановлюються Керівною радою ЄЦБ та Правлінням, що сприяють ефективному функціонуванню ЄСЦБ.

Отже, проаналізувавши положення ДФЄС та положення Статуту ЄСЦБ, потрібно зазначити, що ЄЦБ є повноцінним суб'єктом права, що володіє правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю. ЄЦБ володіє такою ж правоздатністю та дієздатністю, як інші юридичні особи на територіях держав-членів ЄС. За вчинені дії та бездіяльність ЄЦБ несе відповідальність перед Європейським Союзом, зокрема, і за дії вчинені персоналом ЄЦБ при виконанні службових обов'язків.

У якості підсумку, на наш погляд, слід зазначити наступне:

по-перше, право користування привілеями та імунітетами є невід'ємним елементом міжнародної правосуб'єктності ЄЦБ;

по-друге, привілеям та імунітетам ЄЦБ властивий договірний, а також функціональний характер;

по-третьє, нормативно-правове закріплення та детальне визначення змісту і обсягів привілеїв та імунітетів ЄЦБ подається первинному законодавству ЄС та установчими актами ЄЦБ, а також окремими нормативно-правовими актами їх держав-членів;

по-четверте, ЄЦБ здійснює дорадчої функції, особливо в прийнятті нормативно-правових актів Європейським Союзом та законодавства державами-членами ЄС в межах відповідно компетенції Генеральної ради; прийняття рішень в сфері монетарної політики, включаючи проміжні цілі, та рішень, що стосуються основних відсоткових ставок та забезпечення резервів ЄСЦБ; прийняття рішень щодо емісії банкнот Європейського Союзу;

по-п'яте, зовнішня політика ЄЦБ супроводжується інтеграційними процесами співробітництва економіко-правової діяльності з державами-членами ЄС, так із його стратегічними партнерами.

Список використаних джерел

1. Теория государства и права. Под ред. С. С. Алексеева. – М.: Юридическая литература. 1985. – С. 353-354.
2. Юридичний словник. За ред. Б. М. Бабія, В. М. Корецького, В. В. Цветкова. – К. 1974. – С. 593.
3. Нефедов Б. И. Общетеоретические проблемы современного международного права (Часть I) // Международное публичное и частное право. 2005. – №1 (22). – С. 12.
4. Протокол № 4 «Про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку» від 9 травня 2008 року // Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – К. : К.І.С., 2010. – С. 233.

5. Договір про функціонування Європейського Союзу від 1 грудня 2009 року // Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – К. : К.І.С., 2010. – С. 102-193.
6. Протокол № 4 «Про Статут Європейської системи центральних банків та Європейського центрального банку» від 9 травня 2008 року // Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – К. : К.І.С., 2010. – С. 246.
7. Протокол №7 «Про привілеї та імунітети Європейського Союзу» від 9.05.2008 р. // Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Геннадія Друзенка та Світлани Друзенко, за заг. ред. Геннадія Друзенка. – К. : К.І.С., 2010. – С. 272.